

**KURUMSAL GÜVENCELERİN İŞLEVSİZLİK KAVŞAĞINDAKİ
DEMOKRASİ: TÜRKİYE**

Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ

Kilis 7 Aralık Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

Dr. Zafer AKBAŞ

Düzce Üniversitesi, Akçakoca MYO

Özet

Demokratik sistem için kurumsallaşma önemlidir. Ancak kurumsallaşmanın belli düzeyde gerçekleşmiş olması bütün sorunların çözümü için her zaman yeterli olmayabilir. Türkiye’de belli düzeydeki demokratik kurumsallaşmaya karşın sistem bazen sorun çözümünde işlevsiz kalabilmektedir. İlk bakışta sorunlar kurumsal nitelikli gözükmektedir. Her yeni anayasa yapılışında eski dönemde aksayan durumlar kurumsal açıdan yeniden düzenlenmektedir. Ama, siyasal sistemin işlevselliği istenilen düzeyde sağlanamamaktadır. Çalışmamızda bu durumun nedenleri araştırılmıştır. Siyasal sistemin kurumsal açıdan belli bir yeterliliğe kavuştuğu ülkemizde sistemin işlevsel olamayışının iki nedeni bulunmaktadır: kültürel nedenler, demokrasiye pozitivist bakış ve siyasalın farklı algılanışı.

Anahtar Sözcükler: Demokrasi, Siyasal Kültür, Siyasal Sistem, Kurumsallaşma, Pozitivizm

**THE REASONS FOR MAL-FUNCTIONALITY OF INSTITUTIONAL
ASSURANCE IN TURKISH DEMOCRACY**

Abstract

It is important for the democratic system institutionalization. However, certain levels of corporate activity has been carried out to solve all the problems may not always be sufficient. Certain level of democratic system in Turkey against the institutional problems in the solution sometimes can be nonfunctional. At first glance, seems to qualified institutional problems. In each constitutional change, limping sides of ex-constitution rearranged regarding democratic institutions. But, functioning of political system has not been yet ensured on a desired level. This study aims to search the reasons for such problems. Political system has reached to a considerable sufficiency regarding institution however there are two reasons for mal-functioning of the system: firstly cultural reasons, secondly positivist view of democracy and different perception of political.

Key Words: Democracy, Political Culture, Political System, Institutionalization, Positivism

GİRİŞ

Demokratik kurumsallaşma ile devletleşme amaçlı kurumsallaşma siyasal topluluk bağlamında birbiriyle çakışır. Devletleşme için zorunlu olduğu kadar demokratik kurumsallaşma için de bir siyasal topluluğun varlığı zorunludur. Demokratik kurumsallaşmada nelerin gerekli olduğu konusu siyasal bilim literatüründe ana ilkeler olarak belirlenmiştir. Bu konuda en temel olanlar düzenli aralıklarla yapılan dürüst bir seçim, anayasal devlet, çoğunluğun sınırlanmış yönetimi ve temel hakların anayasal düzeyde güvenceye kavuşturulmasıdır. Bu düzenlemeler, çok ayrıntı olarak nitelendirilebilecek noktalarda, ülkeden ülkeye farklılaşsa da temel noktalarda ortak özellikler taşır. Kurumsal düzenlemelerin amacı, mevcut demokratik sistemin aksamalara meydan vermeksizin düzenli olarak işlemesini ve ortaya çıkabilen yeni sorunlara demokratik sistem içinde barışçıl çözümlerin bulunabilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda kurumsal düzenlemeler bir güvencedir. Ancak, ülkemizdeki demokratik kurumsallaşmanın beklenen düzeyde güvence oluşturamadığı gözlenmektedir. Bugünlerde en çok tartışılan konulardan biri ülkemizdeki sivil-asker ilişkisidir. Bu ilişkiyi sorunlu bulan birçok siyasal kesim Genelkurmay Başkanlığı'nın Başbakanlık yerine Savunma Bakanlığı'na bağlanmasını bir çözüm olarak sunmaktadır. Ama, 27 Mayıs 1960 darbesi öncesindeki düzenlemede Genelkurmay Başkanlığı'nın Savunma Bakanlığı'na bağlı olduğu ve buna rağmen sivil-asker ilişkisinin demokratik düzeyde gelişmediği unutulmaktadır. Kuşkusuz sivil-asker ilişkisinin demokratik çözümü için Genelkurmay Başkanlığı'nın Savunma Bakanlığı'na bağlı olması gereklidir; ama tek ve yeterli koşul değildir. 2007 yılında yapılan Cumhurbaşkanı seçimi sürecinde demokratik kurum ve kuralların daha öncesinden farklı olarak işletilmesi, hem de demokratik sistemin güvencesi kabul edilen kurumlarca bunun yapılması ortada önemli bir sorun olduğunu düşündürmektedir. Bu sorun, ülkemiz demokrasisi açısından kurumsal olmaktan çok kültürelidir. Burada ülkemizdeki sistemin hiçbir kurumsal sorunu olmadığını ileri sürmüyoruz. Kurumsal sorunlarımız da olmasına karşın, asıl önemli olanın kültürel sorunlar olduğunu ifade ediyoruz. Bu gerçek anayasa tartışmalarında da kolaylıkla görülebilir. Mevcut anayasadan siyasal hiçbir kesim memnun değildir. Hatta bugün mevcut anayasayı savunan kesimler bile geçmişte bu anayasadan çokça şikayetçi olmuşlardır. Ama bugün yeni bir anayasa yapılması gündeme geldiğinde, dün mevcut anayasadan şikayetçi olanlar bu anayasayı savunma konumunda yer almaktadırlar. Bütün bunlar, ülkemizdeki kurumsal düzenlemelerden çok kültürel nedenlerden, bu bağlamda siyasal kesimler arası güvensizlikten kaynaklanıyor görünmektedir. Bu çalışmada

ülkemizdeki demokratik sistemin kurumsal sorunlarının da olduğu kabul edilmekle birlikte, sorunun asıl kaynağının kültürel olduğu tezinden hareketle kurumsal güvencelerin işlevsizliğinin nedenleri incelenmiştir. Türk siyasal kültürünün nitelikleri ve demokrasi ile siyasal olanın farklı algılanışı, kurumsal güvencelerin işlevsiz kalışının iki temel nedeni olarak ileri sürülmüştür. Çalışmada önce siyasal rejimin kurumsal gelişimi ele alınmış, siyasal kültürle siyasal sistemin ilişkisi irdelendikten sonra kurumsal güvencelerin işlevsizliğinin nedenleri açıklanmıştır. Çalışma, betimsel ve tarihsel yöntemden hareketle analitik çözümlerler kullanılarak yapılmıştır.

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE SİYASAL REJİMİN KURUMSAL GELİŞİMİ VE DÖNEMSEL TEPKİSELLİK

Türkiye’de siyasal rejimin anayasal ve kurumsal gelişimi dönemsel bir tepkisellik üzerine oturur. 1946’da çok partili siyasal yaşama geçilirken siyasal rejimin kurumsal yapısında herhangi bir değişiklik yapılmadı. 1924 Anayasası’nın şekillendirdiği kurum ve kurallar düzeni içinde çok partili bir sistem hayata geçirildi. 1924 Anayasası’na göre sistem güçler birliğine dayanıyordu. Bununla bağlantılı olarak egemenlik de sadece Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kullanılıyordu. Anayasa, idarenin yargısal denetimi için Şurayı Devlet’in (Danıştay) kurulmasını öngörmesine karşın, yasama ve yürütmenin tasarruflarının yargısal denetimi ile ilgili bir düzenlemeye gitmemiştir. Ayrıca, yargı bağımsızlığı ile ilgili olarak yargıç güvencesinin tam anlamıyla sağlanmadığı bu dönemde yasaların yorumlanması yetkisi de TBMM’ye verilmiştir. 1924 Anayasası’nda çok partililiği engelleyecek bir hüküm olmadığı gibi iktidar partisinin tek parti hegemonyasını önleyecek kurumsal bir mekanizma da yoktu. Anayasanın bu yapısı, 1924–45 arası dönemde tek partili sisteme dayalı fiili bir otoriter rejimin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Aldıkaçtı, 1982: 94–5). Demokrat Parti’nin (DP) kuruluşundan 1947 yılı ortalarına kadar Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tek parti rejimine dönüş olanaklarını açık bırakmıştı. 1950’de tekçi sistemden çoğulcu ve rekabetçi bir sisteme geçiş için uygun bir yapı hazırlanamamış ve 1950 seçimlerine parti devlet özdeşliğinin ideolojik ve kurumsal düzeyde çözülmediği bir ortamda gidilmiştir (Kara-İncioğlu, 2000: 211, 213).

1950’de iktidara gelen DP 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar iktidarda kalmıştır. DP, iktidara gelmeden önce CHP’ye karşı demokratikleşme açısından hem kurumsal hem de kültürel gereklere ilişkin talepleri dillendirmiştir. Seçim güvenliğinin sağlanması, seçimin yargı denetimi altında yapılması, hükümetin ve bürokrasinin seçimlerde tarafsız davranarak seçimlere müdahale etmemesi, seçimlere hile ve usulsüzlük

karıştırılmaması, çoğunluk sistemi yerine nisbi temsil sisteminin kullanılması, her türlü antidemokratik yasa hükümlerinin kaldırılması, cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığı makamlarının birbirinden ayrılarak cumhurbaşkanlığının tarafsızlığının sağlanması, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınması ve anayasa ve yasaların fiili olarak uygulanması (Koçak, 1997: 143) bu taleplerden bazılarıydı. 1954–57 arasında baş gösteren ekonomik sıkıntılar, buna bağlı olarak DP'ye karşı artan parlamenter muhalefet DP'yi otoriterleşmeye yöneltmiştir. Aslında DP baskıcı politikaların ilk işaretini 1953'de basın ve üniversiteler üzerinde hükümet denetimini artıran bazı yasal düzenlemeler yaparak vermişti. 1956'da basın yasasında özgürlükler aleyhine yeni düzenlemeler yapıldı ve seçim kampanyaları dışındaki siyasal toplantılar yasaklandı (Erdoğan, 2001: 70–1). 1957–60 arasındaki yaklaşık üç yıllık süre iktidarla muhalefet arasındaki cepheleşme ve muhalefetin her adımına karşı iktidarın baskıcı bir adımla karşılık vermesi ile geçmiştir. Bu durum, DP liderlerinin, CHP iktidarında siyaset yapmış olmaları ve halkın hükümete verdiği siyasal vekâletin sınırsızca kullanılabilceği biçimindeki rekabetçi parti sisteminden çok otoriter tek parti sistemiyle uyumlu tavırlar, normlar ve yönelimleri miras almış olmalarına bağlanabilir (Turan, 1988: 73).

Yukarda da ifade edildiği gibi 1946'da çok partili siyasal hayata geçerken ülkede siyasal rejimin kurumsal yapısında herhangi bir değişiklik yapılmamıştı. TBMM egemenliği kullanan tek organdı; güçler birliğini esas alan bir anayasa yürürlükteydi. Anayasada temel hak ve özgürlükler de iktidarın belli ölçüde sınırlandırılmasını sağlayacak biçimde düzenlenmemişti. Dolayısıyla, iktidarın kullanımı açısından sistem içinde bir denetim ve denge mekanizmasını sağlayacak kurumsal düzenlemeler yoktu. Denetim ve denge işlevi sadece parlamenter muhalefet yoluyla sağlanabilirdi. Böyle bir yapı, DP'nin demokratik bir özlemde baskıcı bir iktidara geçişini kolaylaştırmıştır. Milli iradeye yüklenen anlam ve seçimlerde 1957'ye kadar artan başarı, DP'yi, çoğunluğun her istediğini yapabileceği çoğunlukçu bir demokrasi anlayışına yöneltmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra kurulan yeni düzende siyasal rejime yeni kurumlar kazandırılmış ve anayasal açıdan bazı yeni düzenlemelere gidilmiştir. Her şeyden önce, güçler birliği yerine güçler ayrımı ilkesi benimsenmiştir. Cumhuriyet Senatosu oluşturularak parlamento çift kanatlı hale getirilmiştir. Yasaların anayasaya uygunluğunun denetimini sağlamak amacıyla Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Egemenliğin kullanılmasına parlamentonun yanı sıra başka kurumlar da dahil edilmiştir. 1961 Anayasası ile temel hak ve özgürlüklerle ilgili ayrıntılı bir düzenlemeye gidilmiş; temel hak ve özgürlüklerin “Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ve ancak

yasa ile” sınırlandırılabilceği ana ilke olarak kabul edilmiştir. Yargı konusu da anayasada ayrıntılı bir düzenlemeye konu olmuştur. Yargıç güvencesi ile ilgili ayrıntılı hükümler konmuş, mahkemelerin ve yargıçların bağımsızlığının sağlanması amacıyla, yargıçların özlük işleri, üyeleri Yargıtay Genel Kurulu’nca seçilen Yüksek Hakimler Kurulu’na verilmiştir. Ayrıca, orduyu yürütme erkine ortak edercesine bünyesinde asker ve siyasilerin eşit temsil edildiği Milli Güvenlik Kurulu (MGK) oluşturulmuş; kamu yönetimi içinde üniversiteler ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) gibi özerk kuruluşlara yer verilmiştir (Soysal, 1987: 91–103).

Siyasal iktidarın sınırlandırılmasının amaçlandığı bu düzenlemeler 1950–60 arası DP iktidarı dönemine bir tepkinin sonucuydu. 1971 yılına kadar süren on yıllık dönemde 1961 Anayasası ile kurulan yeni düzene kurum ve kurallar düzeyinde birçok eleştiri geldi. Anayasa Mahkemesi, yasamayı, Danıştay ise yürütmeyi iş göremez duruma getirmişti. Özerk kuruluşlar devlet içinde devlet gibi hareket etmekteydiler. İki meclisli parlamento, yasama sürecinin işleyişini geciktirmekte ve güçlendirmekteydi. Anayasanın getirdiği özgürlükler düzeni topluma uygun olmadığından özgürlüklerin kötüye kullanılması söz konusuydu (Gözübüyük, 1986: 134). 1971’deki muhtıra sonucunda kurulan partiler üstü hükümet, yapılan eleştiriler ışığında, yeni düzenlemelere gitmiştir. Bu düzenlemelerle temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasına yeni sınırlamalar getirilmiş, 1961 Anayasası’nın 11. maddesine genel yasaklamaları içeren bir ek yapılmıştır. Yürütmeyi güçlendirmek amacıyla hükümete kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verilmiştir. MGK’nın anayasal konumu güçlendirilmiştir. Sıkıyönetimi gerektiren durumların kapsamı genişletilmiştir. Mahkeme kararı olmadan da gazetelerin bazı durumlarda toplatılabilmesi düzenlenmiştir. Memurların sendikalara üyeliği yasaklanmıştır. Gözaltı süreleri artırılmıştır. TRT’nin özerkliği kaldırılmış, üniversitelerinki sınırlandırılmıştır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmuştur. Sayıştay’ın ordunun malları üzerindeki denetim yetkisi sınırlandırılmıştır (Özbudun, 1989: 27). Yapılan bu değişikliklerle yürütme güçlendirilmeye çalışılmış, temel hak ve özgürlükler eskiye göre kısıtlanmış, yargısal güvenceler zayıflatılmış ve ordunun siyasete olağan müdahalesinin yolu biraz daha kolaylaştırılmıştır. Rejimin kurumsal yapısıyla bir kısmı doğrudan bir kısmı da dolaylı biçimde ilgili olan bu düzenlemeler 1961 Anayasası ile getirilen düzene bir tepkidir. Ancak, bu düzenlemeler de rejimin işleyişini arzulanan düzenliliğe kavuşturamamıştır.

1980 askeri müdahalesiyle birlikte rejim kurum ve kurallar yönünden bir kez daha yenilenmiştir. Yeni düzende parlamento tek meclislidir. Cumhurbaşkanı’nın yetkileri parlamenter sistemle bağdaşmayacak biçimde

artırılmıştır. Yasama sürecine ilişkin geciktirici veto yetkisine ek olarak birçok yüksek yargı organına üye seçme yetkisi cumhurbaşkanına verilmiştir. Cumhurbaşkanının bunların dışında yürütmeye ilgili de birçok görev ve yetkisi bulunmaktadır. 1982 Anayasası ile temel hak ve özgürlükler açısından da bir geriye gidiş yaşandı. Temel hak ve özgürlüklerle ilgili genel bir sınırlamanın dışında temel hak ve özgürlüklerin düzenlendiği her bir maddede ayrıca bir sınırlandırma düzenlemesi yapılarak nerdeyse hak ve özgürlükler kullanılamaz bir duruma getirilmiştir. Artık sınırlama esas, özgürlük istisnadır. 1961 Anayasası ile ordunun MGK aracılığıyla sisteme dahil edilmesi, 1982 Anayasası ile kurulan yeni düzende de korunmuştur. Genel olarak bakıldığında 1982 Anayasası, özgürlük ve otorite ilişkisinde otoriteyi önceleyen, çoğulculuk, katılımcılık, demokratiklik ve hukuk devleti olma vasıfları bakımından toplumu bulunduğu çizgiden daha geriye götüren bir anayasal düzen kurmuştur. Bu düzenlemeler dikkate alındığında 1961 Anayasası'na 1960'lı yılların ortalarından başlayarak 1970'li yıllar boyunca devam eden tepkilerin 1982 Anayasası'nın şekillenmesinde de etkili olduğu söylenebilir.

1982 Anayasası'nda 1987 yılından başlayarak birçok değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerle temel hak ve özgürlükler demokratik toplumun gereklerine uygun duruma getirilmeye çalışılmış, ordunun MGK aracılığıyla sivil siyasette oynadığı rol sınırlandırılmıştır. Demokratikleşme sürecinde ülkemizde kurum ve kurallar açısından yapılması gereken değişiklikler ya da yenilikler olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak mevcut kurumsal düzenlemelerin de istenen düzelilik ve verimlilik içinde çalışmadığı görülmektedir. Hem de sürekli bir kurumsal yenilenmeye karşın bu amaca ulaşılmamaktadır. Cumhurbaşkanı seçimi gibi önemli kararlar alınması sürecinde ise kurumsal düzenlemeler kendilerinden beklenen barışçıl çözümü sunamayabilmektedir. Bu durum, siyasal rejimde kurumsal ve kuralsal düzeyde yeniliklerin gereğine işaret etmekle birlikte, sorunun kurumsal ve kuralsal alanları da aşan bir kültürel ve zihniyet boyutunun varlığını göstermektedir. Soysal'a (2006) ait şu satırları tezimizi veciz bir biçimde doğrulamaktadır: “normal olarak, bütün ülkelerde anayasal kurallar tıptı tıpına uygulanırsa her şey tıkr tıkr işler ve bunalım akla gelmez; oysa, bu ülkede Cumhurbaşkanlığı seçimi ve genel seçim Anayasa'ca öngörülen tarihlerde yapılırsa, şimdiden düşünülen karanlık senaryoların haddi hesabı yok”tur.

DEMOKRATİK REJİMDE KURUMSAL YAPI

Schumpeter, bir siyasal rejim olarak demokrasiyi “siyasi kararlar almak için yapılan, bireylerin, halkın desteğini kazanmak amacıyla yarışmacı bir uğraş sonucunda karar alma gücünü elde ettikleri kurumsal düzenlemeler” olarak tanımlar (Schmitter/ Karl, 1993: 14). Bu tanım siyasal sürecin işleyişinde kurumlara vurgu yapar. Geniş ölçekli bir demokratik sistemin ihtiyaç duyduğu kurumlar ise şunlardır: seçimle belirlenen temsilciler, özgür, adil ve düzenli aralıklarla yapılan seçimler, ifade özgürlüğü, alternatif bilgi kaynaklarına erişebilme, kurumsal özerklik ve siyasal sürece tüm vatandaşların dahil edilmesi (Dahl, 2001: 89).

Siyasal süreçte hükümet kararlarının denetlenmesi anayasal olarak vatandaşlar tarafından seçimle belirlenmiş temsilcilerce yapılmalıdır. Halk yönetimi olarak demokrasilerde kamu politikalarına ilişkin kararlar ancak halkın seçilmiş temsilcileri tarafından alınabilir. Bu nedenle büyük ölçekli demokratik yönetimler temsili bir nitelik gösterirler. Seçilecek temsilciler özgür, adil ve düzenli olarak yapılan seçimlerle belirlenir. Seçimlerin demokratik bir sonuca ulaşabilmesi vatandaşların herhangi bir korku veya tehlikeyle karşı karşıya kalmaksızın siyasal konularda seçilecek/seçilmiş temsilcileri, hükümeti, rejimi, sosyo-ekonomik düzeni ve egemen ideolojiyi eleştirmek de dahil olmak üzere kendilerini ifade etme özgürlükleri olmalıdır. Vatandaşlar, ifade özgürlüklerini gerektiği biçimde kullanabilmeleri amacıyla birbirlerinden, uzmanlardan, yazılı ve görsel basından ve diğer bilgi kaynaklarından alternatif ve bağımsız kaynaklar arama haklarına sahip olmalıdır. Demokratik sürecin etkin olarak işleyebilmesi için vatandaşların siyasal ve sivil amaçlı özerk kurumlar oluşturabilme hakları bulunmalıdır. Sayılan tüm bu haklardan ülke içindeki hiçbir vatandaş yoksun bırakılmamalıdır (Dahl, 2001: 89-90). Siyasal güç ve etki vatandaşlar arasında eşit dağılmalı, demokratik düzen siyasal haklardan tüm vatandaşların eşit olarak yararlandığı siyasal eşitlik üzerine kurulmalıdır. Vatandaşların siyasal özgürlükleri anayasal ve fiili açıdan güvence altında olmalı, ideoloji, dünya görüşü ve çıkar bakımından farklılaşan toplumsal kesimler toplumsal ve siyasal alanda kendilerini özgürce ifade edebilmeli, kamu işleri ile ilgili bilgi edinebilmeli, bunları tartışabilmeli, kamu otoritesini kullananları sorgulayabilmeli ve nihayet kendi çıkar ve görüşleri doğrultusunda örgütlenebilmelidir.

Rejim ister demokratik isterse antidemokratik olsun kurumsal yapı büyük önem taşır. Çünkü, kurumsal yapı sayesinde rejim, öngörülebilir bir düzene kavuşur ve rejimi krizlerden koruyucu eylemler bu yapı ile işlevsel hale gelir. Bir bütün olarak kurumsal yapı ve bu yapı içindeki denetim ve denge sistemini sağlayarak rejimi koruyan kurumlar olmadığında rejim

içindeki tartışmalar daha büyük ve daha yaygın toplumsal eylemlere yol açar. Kurumlar, halk ve önemli sermaye grupları ile yönetim arasında bağ oluşturmak bir yana, merkezle çevre arasındaki bağı da güçlendirerek devlete ve rejimin kurallarına olan meşruiyeti sağlar. Meşruiyet, bir taraftan yüksek düzeydeki beklentilerin karşılanmasından diğer taraftan rızayı esas alan, kaynakları mobilize eden ve günlük rutin işlerle ilgili başarılı sonuçları ortaya çıkaran etkili kurumlar aracılığıyla sağlanır. Bu kurumların yokluğu egemenliği gerçek düzlemden retoriğe kaydırırken, demokratik sistemdeki rekabetçi yapının bozularak sivil çatışmalara yol açmasına neden olabilir (Huntington, 1968: 1-7, 20, 24, 86, 143, 250). 1950-60 arasında yaşanan devletleşme dalgası, ortaya çıkan devletlerde öncelikli sorunun devletin kurumsal yapısının inşası olduğunu ortaya koymuştur. 1990'lardaki yeni devletlerin temel toplumsal taleplere uygun karşılık vermedeki başarısızlıkları bu gerçeğin altını ilerleyen zaman diliminde bir kez daha çizmiştir. Kurumsallaşmadaki başarısızlık, Edmund Burke'ün "temel kusur" olarak adlandırdığı esneklik yokluğu, karmaşıklık, çeşitli taleplere karşılık vermek için gerekli intibak yokluğu gibi sorunlarla malul basit yönetimlere yol açmaktadır (Hay, 2005: 136). Buna karşılık kurumsal yapının güçlü olması sistemin düzenli işleyebileceğinin garantisini vermez. Çünkü, siyasal rejim kurumsal yapılanmayı içermekle birlikte onu aşan bir kavramdır. Siyasal rejim, bir ülkede devletin kurumsal yapılanmasını, kurumlararası ilişkiler ile devlet ve toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen resmi ya da gayri resmi ilkeler, normlar ve anlayışlar bütünüdür. Dolayısıyla, demokratik rejim için kurumsal yapı gerekli ama yeterli değildir. Güçlü kurumsal yapının yanında demokratik rejimin başarısı siyasal kültürün temel varsayımlarının da istikrarlı olmasını gerektirir. Demokrasinin anavatanı olarak kabul edilen İngiltere'de, liberal kurumlar ve demokratik siyasal kültür sayesinde sınırlı bir yürütme gücüne dayalı ve kamuya karşı sorumlu bir yönetim oluşmuştur.

SIYASAL KÜLTÜR

Siyasal kültür kavramının üzerinde tam bir uzlaşma sağlanmış tanımından söz etmek güçtür. Bu güçlük, farklı kuramsal yaklaşımlar ile günlük ve akademik dildeki gelişigüzel kullanımlardan kaynaklanmaktadır. Siyasal yaşama damgasını vuran informel kurallar, toplumda egemen siyasal ideolojinin dile getirdiği amaçlar siyasal kültür olarak adlandırıldığı gibi; siyasal önyargılardan siyasal üsluba, siyasal ruh halinden meşru kabul edilen ve edilmeyen şeylere kadar, siyasal yaşamın değişik özellikleri siyasal kültür kavramının kapsamında düşünülebilmektedir (Sarıbay, 2000a: 63).

Siyasal kültür kavramı göreceli olarak yeni olmasına karşın, siyasal sistemlerin kültürle ilişkilendirilerek incelenmesi yeni sayılmaz. Her ne kadar Almond ve Verba'nın ünlü *Civic Culture* adlı çalışmalarının 1963'de yayımlanması ile siyasal kültür kavramı siyaset bilimi incelemelerinde daha yoğun kullanılmaya başlanmış olsa da, siyasal düzenlerin incelenmesinde kültüre atıf yapılması çok daha eskilere dayanır. Ancak, bazı düşünürler bu tür incelemelerinde kültürel yapıya dikkat çekerken siyasal kültür kavramını kullanmamışlardır. Daha 18. yüzyılda Montesquieu, ulusların anayasal ilkelerinin ahlak ve adetleriyle arasındaki ilişkiye dikkat çekmekteydi (Femia, 1994: 476). Hükümetin özelliği ile ilkesi arasında ayırım yapan Montesquieu, konuyla ilgili olarak şu görüşlere yer vermektedir: “Özelliği onun öyle olmasını sağlayan şeydir, ilkesi ise onun davranışını sağlayan şeydir. Biri onun özel yapısıdır, öteki onu harekete getiren insan tutkularıdır.” (Montesquieu, 1998: 71). Tocqueville, siyasal kültürü istikrar açısından merkezi öneme sahip bir konu olarak ele almış, ama o da siyasal kültür kavramını kullanmamıştır. Tocqueville'e göre demokrasiler, toplumun geniş kısmını ve toplumun değerlerini dikkate almak durumundadır. Demokrasinin, siyasal teori veya düşüncenin bir bölümü olarak ele alınması yeterli olmaz; bir ulus tarafından ciddi biçimde uygulamaya konulduğunda halkın günlük yaşam değerlerinin de dikkate alınması zorunluluğu vardır. Demokratik süreçle halkın kültürel geçmişi arasında var olan karşılıklı ilişki derin, farklı ve zaman içinde değişkendir (Garcia-Rivero vd., 2002: 167; Khare, 1985: 20).

Almond ve Verba'ya göre siyasal kültür, yurttaşların siyasal sisteme ve onun farklı unsurlarına karşı tutumlar ile bireylerin sistem içindeki rolüne ilişkin tutumlardan oluşur (Garcia-Rivero vd., 2002: 167). Diğer bir tanıma göre siyasal kültür, ampirik inançlar, anlamlı semboller ve siyasal eylemin ona bağlı olarak gerçekleştiği durumları niteleyen değerler sistemidir (Pye, Verba, 1965: 513). Almond ve Verba, toplumun üyelerinin siyasal birimlere katılım derecesini esas alarak siyasal kültürle ilgili üçlü bir ayrıma gitmişlerdir: cemaatçi ve yerel siyasal kültür, tabiyet kültürü ve katılımcı siyasal kültür (Oktay, 2003: 218).

Cemaatçi ve yerel siyasal kültürde birey içine doğduğu çevreyle özdeşleşmiştir. Çevreye aidiyeti, kısa mesafeli, yerel ve dar olan birey siyasal merkezin (örneğin ulus devletin) ya hiç farkında değildir ya da uzağında olup ona karşı kayıtsızdır. Ulus devletin kurumlarını bilmez ve tanımaz. Şayet tanıyor olsa bile kurumlardan herhangi bir beklentisi olmaz. Modern bir siyasal merkez olarak ulus devlet bireyin kapsama alanının dışındadır. Dolayısıyla, bireyin ilgisi cemaatle sınırlıdır, yereldir. Bireyin varlığı da cemaate bağlıdır (Oktay, 2003: 218).

Tabiyet kültüründe birey, siyasal merkezden haberli olup siyasal merkezin farkında olmasına karşın, kendisini teba olarak algılamakta ve siyasal merkez üzerinde herhangi bir etkide bulunabileceğini düşünmemektedir. Siyasal merkez karşısında birey mütevekkil ve edilgidir; siyaseti daha çok ileri gelenlerin işi olarak düşündüğünden kendisi geri planda durur (Oktay, 2003: 218).

Siyasal kültürün üçüncü biçimi olan katılımcı kültürde birey siyasal düzenin bütünüyle farkındadır. Bu kültürde etkin, toplumsal ve siyasal yaşama yoğun biçimde katılan birey örneği yaygındır. Bireyin siyasal eylemleri ile bu eylemlerden beklediği sonuçlar arasında rasyonel bir bağ vardır. Katılımcı kültürde siyaset birey açısından etkilenebilen ve üzerinde denetim kurulabilen bir süreçtir (Oktay, 2003: 220). Siyasal kültürün bu çeşidini aynı zamanda yurttaşlık kültürü (civic culture) olarak adlandıran Almond ve Verba, bunu istikrarlı demokrasiye yol açan tutum ve değerler demeti olarak da nitelendirirler (Levitt, 2005: 367).

Siyasal kültürü, kurumsal semboller ve toplum üyelerinin katılımı üzerine odaklanarak açıklayan siyaset bilimciler tarafından yapılmış bu tür incelemeleri, siyasal kültüre yaklaşımın farklı yöntemlerinden sadece biri olarak belirten Lehman, farklı iki yaklaşımın daha varlığına işaret eder. Max Weber'den itibaren sosyologlar siyasal kültür kavramını kullanmaktan kaçınarak meşruiyet üzerine yoğunlaşmışlar; iktidarın kullanılması ve denetlenmesi ile etik uygunluk arasındaki ilişkiye dikkat çekmişlerdir. Bu bağlamda Weber, günümüzde de yoğun olarak kullanılan üçlü bir meşruiyet ayrımı geliştirmiştir: geleneksel, karizmatik ve yasal-rasyonel meşruiyet (Lehman, 1972: 363).

Siyasal kültüre üçüncü yaklaşım, toplumların genel kültür örüntüsü ile ilgilidir. Yaklaşımın esas olan siyasal davranışlardaki farklılıkların açıklanmasında genel kültürden yararlanılmasıdır. Genel kültürle siyasal kültür arasındaki ilişki toplumla onun alt sistemleri arasındaki ilişki ile paraleldir. Siyasal alan ile toplumun diğer alanlarını karakterize eden semboller daha çok genel semboller sistemi tarafından belirlenir. İkinciler, birincilerin değişkenlerinin bazı sınırlarını oluşturur. Yani, siyasal kültür ayrıntılı olarak ancak daha geniş/genel kültürün parçası olarak kabul edildiğinde anlaşılabilir. Çoğulcu demokratik değerleri destekleyen bir siyasal kültürün teolojik değerlerin kuşattığı 13. yüzyılda gelişmesi mümkün olmadığı gibi, bütün değerleri eşitlikçi ve başarı amaçlı olan modern toplumda yönetme hakkının krala ait olduğu gerçeğinden hareket eden siyasal düzenlerin başarılı bir meşruiyet oluşturması da olası değildir. Bu anlamda, Parsons tarafından yapılan, Nasyonal Sosyalizmin yükselişinde Hitler öncesi Almanya'da kültürün evrensel ve yerel boyutlarının nasıl bir

işlev gördüğüne ilişkin analitik çalışma aydınlatıcıdır. Kültürün, siyasal bağlamda toplumda iktidarın kullanımını çevreleyen sınırların baskın toplumsal sembolleri olarak ele alındığı çalışmada Parsons, Almanya'da Nazi hareketini daha kabul edilebilir kılan hiyerarşi, otorite ve uyum/itaat gibi kültürel özelliklere aşırı vurgu yapan yerel değerler ile evrensel değerler arasındaki gerilime dikkat çekmiştir (Lehman, 1972: 364-65).

SIYASAL KÜLTÜR VE SIYASAL SİSTEM

Bir siyasal sistemde kurumlar ile siyasal kültürün etki derecesi ve siyasal kurumlar ile siyasal kültür arasındaki ilişki tartışmalıdır. Siyasal kültür, sadece mevcut sistemin ortak tecrübesinden doğan makul beklentilerden oluşmaz. Bu önerme doğru kabul edildiğinde yurttaşlık kültürünün demokrasiye yardımcı olduğu gerçeğinden doğan bir korelasyondan söz edilmesi için bir neden olamaz. Tersine demokrasinin yurttaşlık kültürünü ortaya çıkardığı sonucuna varılır (Barry, 1978: 51-2). Benzer biçimde Rustow (1970) demokratik sistemin demokratları oluşturduğunu belirtmektedir. Street, (1994:98) siyasal kültürü, değişken bir ürünün değişimi ve devamlılığı için gerekli koşullar açısından bir katalizör veya bir verimleştirici olarak kabul eder. Lijphart ise siyasal yapının performansı açısından siyasal kültürün nedenselliği ve etkililiğinin birbiriyle bağlantılı olduğunu belirtir (Street, 1994: 101). Almond ve Verba'ya göre, siyasal kültür, siyasal sistemin yapısıyla uyumlu olabileceği gibi uyumsuz da olabilir. Dolayısıyla, farklı siyasal kültürler farklı siyasal rejimlerle uyum gösterebilir. Bu durum, demokrasiye uygun ancak bir siyasal kültür tipi olduğunu gösterir ki, bu, yurttaşlık kültürüdür (civic culture). Yurttaşlık kültürü, siyasal kültür ile siyasal yapının uyumlu olduğu, katılımcı bir kültürdür. Siyasal kültür üzerine yapılan öncü çalışmalar, siyasal sistemin karakteri ve performansı ile siyasal sistemi oluşturan farklı bireylerin tutum ve motivasyonları arasındaki ilişkileri açığa çıkarmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda Almond ve Verba'nın *Civic Culture* başlıklı çalışması sonraki araştırmacılara bir model oluşturmuştur (Garcia-Rivero vd., 2002: 167).

Almond ve Verba'ya göre istikrarlı ve etkin demokratik yönetimin gelişmesi bazı yönelimlere bağlıdır. İngiltere ve ABD gibi istikrarlı demokrasilerde dikkati çeken unsur yurttaşların sahip olduğu yurttaşlık kültürüdür. Bu ülkelerde yurttaşlar sisteme aktif katılmada kendilerini yeterli görme açısından yüksek bir eğilim göstermektedirler. İngiltere ve ABD'de kişilerarası güven, işbirliği, gönüllü kuruluşlara üyelik yüksek düzeydedir. Günümüzde de demokrasiyi işler kılan ve sosyal sermaye olarak da adlandırılan siyasal örgütlenmelerin sahip oldukları güven, işbirliği ve aralarında oluşturdukları iletişim ağları gibi özelliklerdir (Teorell, 2002).

Siyasal kültürle ilgili iki katılımcı tarzın mümkün olabileceğini belirten Lehman, bunları katılımcı yönelim ve uyruk yönelim olarak adlandırır. Buna bağlı olarak Lehman modern toplumlarda siyasal kurumları kullanmayı belirleyen gelenekleri de zorlayıcı ve düzenleyici olarak sınıflandırır. Zorlayıcı gelenekler, sistematik ve programlı tarzda bazı yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi için siyasal iktidar merkezlerinin yüksek düzeyde kontrolünü gerektirir. Bu bakımdan diktatörlük ve demokrasiler aynı kültürel yapılarla birleşebilir (Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası vs İsrail ve İsveç). Bazı toplumlar da düzenleyici geleneklere dayanan siyasal kültüre sahip olma eğilimindedirler. Düzenleyici geleneklere dayanan siyasal kültürün egemen olduğu toplumlar siyasal iktidara kuşku ile bakarlar. Onlara göre siyasal iktidar, siyasal sistemi sosyal denge içinde korumak isteyenlerle keskin krizlere cevap veren değişimlere önyak olan iki grup arasında bir hakem olmalıdır. Bu farklı siyasal kültürlerin siyasal sistemle ilişkisinden, Tabloda görüldüğü gibi, dört ayrı tip ortaya çıkar: duyarlı, uyuşuk, totaliter ve liberal (Lehman, 1972: 365-6).

Tablo 1: Kültürel Tarzlar- Siyasal İktidar Tarzları İlişkisi

Katılımcı Tarzlar	Siyasal İktidar Tarzları	
	Zorlayıcı	Düzenleyici
Katılımcı	Duyarlı	Uyuşuk
Uyruk	Totaliter	Liberal

Putnam vd. İtalya ile ilgili yaptıkları çalışmada Almond ve Verba ile benzer sonuçlara ulaşmışlardır (Putnam vd: 1983: 63-4, 72-3). Çalışmada ileri sürülen, kurumsal performansın siyasal kültür tarafından etkilendiği varsayımı büyük oranda doğrulanmış; İtalya'daki bölgelerin kültürel mirasının, bölge yönetimlerinin kalitesi üzerinde doğrudan ve güçlü bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Buna göre, demokratikleşme çabası içindeki ülkelerde ulusların gelecekte güçlü ve sürdürülebilir demokratik sisteme sahip olabilmeleri yurttaşların sivil ilkeleri içselleştirmelerine yüksek oranda bağlıdır. Daha sonraki bir çalışmasında Putnam, (1993) temel demokratik özellikleri sivil bağlılık, siyasal eşitlik, dayanışma, güven ve hoşgörü ve işbirliğinin toplumsal durumu olmak üzere dört genel kategoride sınıflandırmıştır.

Inglehart, Almond ve Verba'yı izleyerek demokrasiye bağlılık ve siyasal kültürün bir göstergesi olarak kişinin yaşamsal tatmin duygusunun önemine dikkat çekmiştir. Diğer bir çalışmasında ise Inglehart (1988:1204) geniş

ölçekli bir demokrasinin gelişimi ve sürekliliği açısından gerekli en temel tutumsal özelliklerden birinin kişilerarası güven olduğunu saptamıştır.

Gibson vd (1992:337-51) Sovyetler Birliği'nde, yapılan açıklık ve yeniden yapılanma reformları sonucu, demokratik istikrarın mümkün olabilmesi için şu kültürel değerlere vurgu yapmışlardır: siyasal hoşgörü, özgürlüğün değeri, demokratik normların desteklemesi, haklara sahip çıkma, farklılığa destek, bağımsız medyaya destek ve yarışmacı seçim düzenininin desteklenmesi.

Rıce ve Feldman (1997:1144) demokratik kültür için sivil cumhuriyetçiliği önermişlerdir. Sivil cumhuriyetçilik, ortak iyiye bağlılığın kılavuzluk ettiği bireysel özerklikle ilgili bir değer olarak anlaşılmaktadır. Bu değer, birçok çağdaş araştırmacı tarafından etkili bir demokrasi için yaşamsal önkoşul olarak görülmüştür (García-Rivero vd., 2002: 168).

ABD, Kanada ve İngiltere üzerine karşılaştırmalı olarak yaptığı çalışmada Richard Merelman, kültürü siyasal dünya hakkında düşünürken kullandığımız idealler bütünü olarak ele almış; kültürün, özel kanaatlerin toplamından ve onların içerdiği iş ve fırsatlardan hem de resmi siyasal eylemden daha fazlasını içerdiğini belirtmiştir. Böylece Merelman, özgürlük ve bireyselliğin anlamlandırılmasına ilişkin kolektif bir vizyon geliştirmiştir (Merelman, 1991: 45-56).

Lipset ve Huntington'da siyasal sistemlerin farklılaşması açısından kültüre kritik bir önem atfedenler arasındadır. Değerler, inançlar, tutumlar veya kısaca kültürün demokratik rejimin performansının açıklanmasında kritik bir öneme sahip olduğunu belirten Lipset, bu görüşünü Protestan ve Katolik Avrupa ülkelerini karşılaştırarak güçlendirir (Lipset, 1990: 80-3). Huntington, Asya değerleri, Konfüçyüsçülük ve İslam'ın demokrasiyi sınırlayan ve demokrasinin gerektirdiği değerlerle çatışan kültürel unsurlar içerdiğini belirtir (Huntington, 1995a: 41-8).

Liberal demokrasinin farklı davranışlar, istekler ve siyasal değerlerden oluşan üç egemen eğilim içerdiğini belirten Barber, bu eğilimleri anarşist, realist ve minimalist olarak adlandırır. Demokratik rejimler genel olarak bu üç eğilimi birleştirirler. Anarşist eğilimler, bireysel hakların savunusuna vurgu yapar. Realist eğilim, bireysel hakların güvence altına alınması için bir egemenin (devlet) gerekliliğini ortaya koyarken, minimalist eğilim, bu egemenin güçlerinin sınırlandırılması gereğini belirtir (Barber, 1995: 33).

Diamond ise siyasal kültürün hem sebep hem de sonuç olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda siyasal kültürün sebep ve/ya sonuç olma

durumu ülkeden ülkeye, ülkelerin tarihsel dönemlerine, rejimin gelişim aşamalarına bağlı olarak değişir (Diamond, 1993: 423).

Siyasal kültürün siyasal sistemle ilişkisi ile ilgili açıklamalar özetle üç gruba ayrılabilir. Tarihsel materyalist açıklama, siyasal kültürü, sınıf temelli yapılar üzerindeki şekillendirici etkisi dışında önemsemez. İdealistler, siyasal kültüre siyasal eylemin belirleyicisi olarak anahtar bir rol verirler. Üçüncü bir yaklaşım ise tarihsel materyalist yaklaşım ile idealist yaklaşımın birleşiminden oluşur. Bu yaklaşıma göre siyasal kültür halkın duygu durumlarını ifade etmeye yarayan imaj, sembol, mit ve gelenekten oluşan bir kaynaklar bileşimi sunar. Bu duygu durumları, halkın geçerli kültürel kaynakların seçim ve yorumunu etkileyen belirli gerekçeler üretir (Street, 1994: 101). Her bir durumda siyasal kültür, daha çok somut bağlamlarda işlev görür. Siyasal retorikte, seçim kampanyalarında, politika oluşturma ve uygulama sürecinde, elitlerin etkileşiminde, devletin kurumları arasındaki ilişkilerde, memurlar ve siyasetçilerle yurttaşlar arasındaki ilişkilerde (Therborn, 1995: 351).

TÜRK DEMOKRASİSİNDE KURUMSAL GÜVENCELERİN İŞLEVSİZLİĞİNİN NEDENLERİ

Olağan zamanlarda görece bir işleyiş düzenliliğine sahip Türk demokrasisi, olağanüstü dönemlerde bu düzenliliğini kolayca yitirerek, farklı zamanlarda farklı konularda olmak üzere, işlevsizleşmekte; yönetebilir bir sistem olmaktan uzaklaşabilmektedir. Zor zamanlar (Arslan, 2003: 25) olarak da adlandırılan bu olağanüstü dönemler, toplumun belirlenen hedeflerden uzaklaşarak denetlenemez duruma geldiğinin, bu nedenle toplumun önceden saptanmış hedefler doğrultusunda yeniden düzenlenerek belirlenen sınırların içine çekilmesinin düşünüldüğü, bu amaçla “devletin tarihin en önemli kriz döneminden geçtiği”, “devlet düşmanlarının devlet içinde örgütlendiği ve bunlara karşı mücadele edilmesi gerektiği” biçimindeki değerlendirmelerle devletin teyakkuza geçtiği dönemlerdir. Zor zamanlarda devlet, topluma istediği düzeni verebilmek amacıyla hak ve özgürlükleri kısıtlayabilmekte, hukuksal ve kurumsal güvenceleri esneterek hukuksal ve kurumsal düzenin sağladığı güvenli ve belirgin ortamı güvensiz ve belirsiz hale getirmekte; bu amaçla, yargı da dahil olmak üzere, gerekli kurumsal işbirliğini, değişen oranlarda zor kullanarak sağlamaktadır. Böylesi dönemlerde demokratikleşme çabaları askıya alınmakta, özellikle düşünce ve örgütlenme özgürlüğü açısından yeni kısıtlayıcı düzenlemelere gidilmektedir. Geriye gidile ilgili uygulamalar, içinden geçilen dönemin “zor”luk algılamasının derecesine

göre, belli özgürlüklerin sınırlanmasından militan demokrasi uygulamalarına kadar uzanabilmektedir.

Demokratik Siyasal Kültür ve Türkiye’de Siyasal Kültürün Nitelikleri

Montesquieu, demokrasinin her iklimde yetişebilen bir meyve olmadığını söylemişti. Bu sözün doğruluğunu zaman açık biçimde göstermiştir. Ancak, buradan farklı kültürlere sahip ülkelerin hiçbir zaman demokratik bir sistem kuramayacakları ya da kursalar da sürdüremeyecekleri anlamı çıkarılmamalıdır. Her ne kadar siyasal kültürle siyasal sistem ilişkisi konusunda Lipset, Lewis ve Huntington’ın öncülüğünü yaptığı katı kültüralist yaklaşımlar geliştirilmiş olsa da (Cheema, 2005: 214), zaman bu yaklaşımları yanlışlamıştır. İslam, Konfüçyüsçülük, Asya değerleri ile Katolik Hıristiyanlığın demokratik sistemle uyumlu kültürel değerlere sahip olmadığını ileri süren Huntington kültüralist yaklaşımın en uç noktasını oluşturur (Huntington, 1995b: 21-39). Medeniyetler Çatışması adlı makalesinde bu görüşleri ileri süren Huntington, Üçüncü Dalga adlı yapıtında demokrasinin üçüncü dalgasında demokratikleşen ülkelerin çoğunluğunun Katolik Avrupa ülkeleri olduğunu belirtir. Her toplum kendi biçimine, kendi amaçlarına ve kendi anlamlandırmalarına sahiptir. Bunlar ise toplumun tarzları, sanatları ve öğrenimleri içinde açıklığa kavuşur. Bir toplumun oluşumu, ortak anlamların ve yönlerin bulunması, onların aktif tartışmalarla gelişmesi, deneyimlerin, etkileşimlerin ve keşiflerin zorlaması altında yeniden gözen geçirilmesi sürecidir (Williams, 1989: 4). Bu açıklama önemli bir duruma dikkat çekmektedir. Her toplum kültürel bir farklılığa işaret etmektedir. Ancak kültürün, bu farklılık içinde değişik etkenler nedeniyle kısa sürede olmasa bile değişim gösterebildiğidir. Dolayısıyla, kültüralistlerin yaklaşımları demokratik sistemin ancak belli davranışsal kodları içeren kültürlerle uyum gösterdiğini ileri sürmesi bakımından doğru olsa da; kültürlerin zaman içinde değişim gösterebileceğini unutmamak gerekir. Siyasal toplumsallaşma süreciyle kuşaktan kuşağa aktarılan siyasal kültür, oluşum ve değişim açısından tedrici bir nitelik gösterse de, bazen toplumların karşılaştığı büyük siyasal krizler, temel tarihsel olaylar siyasal kültürdeki tedrici değişimi bozarak, değer kalıplarında ani ve sarsıntılı değişiklikler oluşabilir (Özbudun, 1990: 63).

Almond ve Verba’ya göre demokratik sistem “yüksek düzeyde farklılaşma ve sekülerleşme ile alt sistem otonomisi ve katılımcı kültürün” sonucudur. Siyasal kültürün sekülerleşmesi, pragmatik pazarlık ve uzlaşmaya olanak vermekte, böylece sistemle bütünleşme sağlanmaktadır (Yılmaz, 2000: 144). Demokratik sistemin gelişip istikrar kazanabileceği katılımcı kültür, bireye güvenilen, ötekine saygı gösterilen ve işbirliğinin

olumlandığı bir niteliğe sahiptir. Demokrasinin yerleşmesi demokratik kişilikle olabilir. Demokratik kişilik, inisiyatif sahibi, mütakabiliyet esasına inanan, yanılabilirliğini kabul eden, deneyselci bir zihniyete sahip, eleştirel, esnek ve açık fikirli, uzlaşmacı, hoşgörülü, güven ve sorumluluk sahibi olmayı gerektirir (Sarıbay, 2000b: 115). Demokratik ortam yarışmacı bir özellik gösterir. Siyasal partiler ve adaylar değişik düşünce ve çıkarların temsilcileri olarak yarışacaklar, bu yarışta bazıları kazanırken bazıları kaybedecektir. Kazananlar belli bir süre için ülke yönetimini üstlenecek, kaybedenler ise hukukun koruması altında olacaklardır. Öyleyse, bir toplumda demokrasinin işler olması için rekabet kabul görmeli, kaybetme psikolojisi ise, “tahammül edilemez bir gurur yarası olmamalı”dır (Kalaycıoğlu, 1995: 50).

Demokratik siyasal kültürün önemli bir niteliği empatidir. Bir kimsenin kendisini başkasının yerine koyabilme yeteneği anlamına gelen empati, “çağdaş toplumlarda sosyal sonuç olarak hoşgörüyü ve demokratik tavırlara veya köksüzlüğe ve düzensizliğe gideceğini belirleyen diğer özel koşullarla birlikte genel bir kişilik karakteristiğidir” (Lipset, 1986: 42). Demokratik kültürde özgürlük, otoriteden öncelikli olduğu gibi, haklar da sorumluluklardan önce gelir. Böyle bir kültürde insanlar kendilerini haklara ve ifa edecekleri sorumluluklara sahip yurttaşlar olarak görürler. Demokrasi, farklılığı kabullenmeyi ve “farklı grupların birbirlerinin varlığına, özgürlüğüne, meşruiyetine ve siyasal eşitliğine tahammül etmesini” içerir (Yılmaz, 2000: 65). Demokratik siyasal kültür alternatif değer sistemlerine hoşgörüyü gerektirir. Bunun sonucu azınlık hakları ve uzlaşma çabalarına saygıdır. Köktenci düşünce ve dinsel akımlar tarafından tehdit edilen bu değerlerin korunması, hem yeni demokrasiler hem de yerleşiklerini henüz tamamlayamamış demokrasiler açısından önemlidir (Przeworski vd., 1995: 61-2). Demokratik kültür, direnme hakkı nedeniyle protest bir niteliğe de sahiptir. Demokratik toplumlarda bireyler, demokrasi dışı uygulamalar yapan iktidarlara karşı demokratik kültürün protest yönünü ortaya koyarak yasal çerçevede hak ve özgürlüklerine sahip çıkarlar. Sahip çıkmanın boyutu, sivil itaatsizlik çerçevesinde şiddet içermeksizin yasa dışına bile çıkabilir.

Türk siyasal kültüründe demokrasiyi destekleyen birçok unsur bulunmaktadır. Bunlardan birincisi demokrasiye olan bağlılıktır. Kurtuluş Savaşı yıllarında şekillenmeye başlayıp Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte tamamlanan süreçte halkın kendi kaderine sahip çıkma çabası, milli egemenlik ve TBMM’nin üstünlüğüne ilişkin kabuller demokrasiye altyapı oluşturabilecek önemli unsurlardır. 1930’larda bile Türkiye’de otoriterliğin övgüsünün yapılmadığı ve otoriter rejim özleminin

duyulmadığı bilinmektedir (Özbudun, 1990: 68). Duverger de 1923-1945 arası dönemi modernleştirici tek parti dönemi olarak betimlemektedir. Ancak, 1930'lı yıllar aynı zamanda CHP ile devletin fiilen birleştirilerek otoriter bir yönetimin kurulduğu yıllar olmuştur (Koçak, 1997: 115). Ebedi şef ve milli şef uygulamalarını da demokratik siyasal kültürle bağdaştırmakta güçlükler bulunmaktadır.

Türk siyasal kültüründe demokrasiyi destekleyen unsurlardan bir diğeri, toplumun kitleler düzeyinde demokrasiyi benimsemesidir. Toplum, demokrasinin sağladığı yararları kısa sürede kavramış, demokrasi ile birlikte siyasal alanda temsil olanağına kavuşmuş, seçkinlerle halk kitleleri arasında Osmanlı'dan beri süregelen kopukluğun aşılmasında önemli aşamalar kat edilmiştir. Siyasal sistemin işlevselliğinin düşük seyrettiği dönemlerde bile aşırı uç partiler toplum katında destek bulamamışlardır (Özbudun, 1990: 69). Ancak ülkemizle ilgili şu gerçeğin altını da çizmek gerekir: sistemin dışına itilen, iktidarın nimetlerinden yararlanamayanlar güçlü bir demokrasi savunusuna sahip olmaktadır. 1980'li yıllara kadar genel olarak solcu bilinen veya kendilerini öyle tanımlayanlar demokrasi taraftarlığı yapmışlardır. 1990'lı yıllardan sonra ise demokrasi savunuculuğunu İslamcılar yüklenirken, solcuların demokrasi savunusunda oluşan aşınma dikkati çekmektedir. İslamcıların günümüzdeki güçlü demokrasi taraftarlığının da solcularınakinin akıbetine uğrayıp uğramayacağını kestirmek kolay değildir. Bu durum, Dünya Değerler Araştırmasının verileri ile birlikte değerlendirildiğinde ülkemizde demokrasinin “kasabadaki tek oyun” olarak henüz kabul edilmediğini, demokrasiye olan bağlılığın alternatif sistemler içinde sorunlu da olsa en iyi olmasından kaynaklandığını göstermektedir.

Tablo 2: Yönetilenlerin Farklı Açılardan Demokrasiye Karşı Tutumları

	DST		DKRFA		SODEİR	
	1996 (%)		1996 (%)	2001 (%)	1996 (%)	2001 (%)
Çok Tatminkâr	3,1	Kesin Kabul	13,0	14,7	48,9	41,8
Biraz Tatminkâr	20,7	Kabul	51,9	39,9	42,7	46,1
Pek Değil	25,7	Ret	29,6	33,3	7,,2	9,3
Hiç Değil	50,6	Kesin Ret	5,5	12,1	1,3	2,8

Kaynak: <http://www.jdsurvey.net/bdasepjd/Question.jsp>

DST: Demokratik Sistemden Tatminkârlık; DKRFA: Demokrasiler Kararsız ve Retoriğe Fazlaca Açıktır; SODEİR: Sorunları Olsa da Demokrasi En İyi Rejimdir.

Demokrasi ile birlikte siyasete kitlesel katılım önem kazansa da, Tablo 3’de görüldüğü gibi ülkemizde halk katılımı düşünsel düzeyde önemli görülmüş; eylemli aktif katılım ise genellikle düşük düzeylerde kalmıştır.

Tablo 3: Siyasal İlgi ve Katılım

	1990 (%)	1997 (%)	2001 (%)
Siyaset önemli	27,5	53	41,3
Güven	9,8	5,5	16
Siyasal konularda sohbet	55,5	70,4	65,2
Siyasete ilgi	47,7	61,8	41,8
Dilekçe verme	13,6	19,6	15,2
Boykota katılma	5,6	9,1	6,3
Gösteriye katılma	5,7	9	7,5
Greve katılma	1,5	2,2	2,2
Bina işgali	1,2	0,8	0,7

Kaynak: Ş. Tanıyıcı (2005) “ Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, İstanbul: Alfa-Aktüel Yayınları, s. 597.

Türkiye’de siyasal sistemin işleyiş sürecinde sorunlara neden olan en önemli demokrasi dışı kültürel unsurlar ise hoşgörü eksikliği ve güvensizliktir. Tablo 4’de görülebileceği gibi ülkemizde genel olarak hoşgörü ve farklı olana tahammül oldukça düşük bir düzeye sahiptir. “Türk toplumu kendisine benzemeyen insanlardan hoşlanmayan, yabancıları sevmeyen, başka dinden olan insanlarla ilişki içinde olmak istemeyen bir görüntü içindedir” (Kalaycıoğlu, 1995: 56). Bu haliyle Türk toplumu, neredeyse kapalı bir toplum görüntüsü sunmaktadır. Bunun önemli nedenlerinden birisi farklı kesimler arasındaki diyalog eksikliğidir. Diyalog eksikliği, bir bireyin diğer bireyi tanımaksızın onunla ilgili kendi kafasında oluşturduğu tiptemeden hareketle ona karşı tutumlarını şekillendirmesine yol açmaktadır. Hoşgörüsüzlüğün siyasal sonuçları daha vahim olmaktadır. Türk siyasal yaşamına damgasını vuran, değişik kesimlerce dillendirilen “ya sev ya terk et”, ““Ne mutlu Türk’üm diyene!” anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti’nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır” biçimindeki

görüşler hoşgörü eksikliğinin siyasal düzlemdeki yansımalarından sadece iki küçük örnektir.

Tablo 4: Hoşgörü

İstenmeyen Komşu Türü	1990 (%)	1997 (%)	2001 (%)
Sabıkalılar	80,9	74,1	79,1
Başka Irktan Olanlar	34	32,2	28,6
Aşırı Solcular	79,7	71,4	67,2
İçki Kullananlar	87,1	88,4	85,7
Psikolojik Sorunlu Kişiler	71,7	75,9	74,5
Hıristiyanlar	54,7	49,1	39,3
Göçmenler	28,3	36,4	36,8
AİDS'liler	88,5	76,8	81,5
Uyuşturucu Kullananlar	92	92,1	93,6
Homoseksüeller	91,7	88,8	88,8
Romanlar	-	-	72
Yahudiler	-	-	61,9
Farklı Dinde Olanlar	-	-	30

Kaynak: Ş. Tanıyıcı (2005) “ Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat, İstanbul: Alfa-Aktüel Yayınları, s. 598.

Demokratik siyasal kültürün unsurlarından olan güveni üç ayrı kategoride düşünmek mümkündür: genel olarak bireyler arası güven, demokratik sistemin değişik kurumlarına olan güven, diğer bir deyişle siyasal güven ve elitler arası güven. Bireyler arası güven ülkemizde 1991 verilerine göre 9,8 gibi düşük bir düzeydedir (Kalaycıoğlu, 1995: 57). Demokratik sistemin değişik kurumlarına güvende ise dikkati çeken nokta Tablo 5’te de görüldüğü üzere temsili kurumlardan çok askeri bürokrasiye olan güvenin yüksek düzeyli oluşudur. Elitler arası güvene ilişkin elimizde somut veri olmamakla birlikte bu oranında düşük olduğuna ilişkin belirtiler bulunmaktadır. Vatan ve bayrak üzerinden siyaset yapılması, özelleştirmedeki farklı politikalar nedeniyle siyasal partilerin birbirini ülkeyi satmakla suçlamaları ve partilerin birbirlerini ülkeyi kuşatmakla suçlaması bunun tipik örnekleridir. Değişik düzeydeki bu güvensizlikler farklı kesimlerin demokratik değerlerle ilgili işbirliği yapmalarını önlemekte,

onları birbirlerinin aleyhine yaşam alanlarını genişletici politikalar için karşılıklı örgütlenmeye itmektedir. 1980 öncesinde silahlı olarak yapılan bu kurtarılmış bölge oluşturma girişimleri günümüzde birçok kurumda hukuksal araçlar kullanılarak yapılmaya devam edilmektedir. Demokratik sistem açısından yarışan elitler arası barışçı rekabetin kurumsallaştırılmasının önemi düşünüldüğünde ülkemizde elitlerin içinde bulunduğu karşılıklı güvensizlik daha da önem kazanmaktadır.

Tablo 5: Siyasal Güven

Güven Düzeyi	Parlamento		Hükümet	Siyasal Parti	Ordu	
	1996 (%)	2001 (%)	1996 (%)	1996 (%)	1996(%)	2001 (%)
Çok Güvenirim	17,1	11,5	18,4	5,9	71,4	57,4
Biraz Güvenirim	35,4	18,6	33,4	23,5	22,8	26,6
Pek Güvenmem	21	19,3	20,5	33,4	3,8	7,5
Hiç Güvenmem	26,4	50,7	27,7	37,1	2,1	8,5

Kaynak: <http://www.jdsurvey.net/bdasepjds/Question.jsp>

Bütün bu demokrasiyle uyumsuz kültürel özelliklere Osmanlıdan miras alınanları da eklemek gerekir. Batıda iktidarın sınırlı ve paylaşılmış olmasına karşın, Osmanlı İmparatorluğu'nda mutlak bir iktidar anlayışı egemendi. Çok partili siyasal yaşamın ilk devrelerinde demokrasiyi "çoğunlukçu demokrasi" olarak algılanmasının tarihsel ve kültürel nedenleri burada aranabilir. Osmanlıda devletin toplumdan özerk, aşkın bir yapıda olması ve elitlerle kitleler arasındaki dil, din, müzik, yaşam ve yerleşim biçimi bakımından derin farklılaşma elitist, vesayetçi bir yönetimi sonuç vermiştir. Kendilerini devlet ve millet çıkarlarının koruyucusu olarak gören elitler, hem Osmanlıda hem de Cumhuriyet döneminde topluma kuşkuyla yaklaşmışlardır. (Özbudun, 1990: 65-6).

Demokrasiye Pozitivist Bakış ve Siyasalın Farklı Algılanışı

Pozitivizm, modern bilimin epistemolojik açıdan çok daha sistemli kuramsallaştırılmasına ve temelleri modern bilime dayalı siyaset öğretilerine bağlı bir felsefe akımıdır. Pozitivizme ait ilk düşünceler, Saint Simon'a

dayandırılmakla birlikte, pozitivistin asıl kurucusu A. Comte olmuştur. Comte'a göre insanlık entelektüel açıdan teolojik ve metafizik evreden geçmiş; bunları geride bırakarak pozitif evreye ulaşmıştır. Pozitif evrede doğa bilimlerinin bir ansiklopedisini ortaya koymak ve tüm toplumsal ilişkilerin pozitif siyaset yoluyla rasyonelleştirilmesini gerçekleştirmek gerekir. Bu amaçla sadece olgular bilimsel çalışmalara konu edilecek, ontoloji ve metafizik yerine epistemoloji temel disiplin olacaktır. Bilim denetlenebilir gözlemler sonucunda elde ettiği bilgileri kuramsal düzeyde ve mantıksal bir bütünlük içinde birleştirecektir. Bilimin bundan sonraki yapacağı iş, birleştirdiği bilgileri açıklamasıdır. Açıklama kuramsal açıdan ve yasalara bağlı olarak yapılacağı için her açıklama, aynı zamanda, gelecekteki olayların aynı yasalara bağlı olarak aynı biçimde ortaya çıkacağından bir önceden bilme olanağı sunacaktır. Yasacı, açıklamacı ve önceden bilme (prognostik) özellikleriyle bilim, "insanın doğa ve toplum üzerinde teknik uygulamalar yoluyla tasarrufta bulunma ve doğaya hakim olma yanında toplumu akılcı ilkelere göre düzenleme ve denetleme imkanını sınırsızca genişletir" (Özlem, 2002: 453-54).

Türkiye'de modernleşme Batı'nın geçtiği evrelerden geçerek ulaşılabilir bir toplumsal, ekonomik ve siyasal düzey olarak görülmüştür. Buna göre, Batı'nın Rönesans'tan beri gerçekleştirdiklerini kısa zamanda bizim de gerçekleştirme zorunluluğumuz vardır. Bu amaçla, topluma aktif biçimde müdahale etmek gerekmektedir; bunun için de modern, pozitif toplumun karakterini algılamış entelektüellere gereksinim bulunmaktadır. Türk modernleşme sürecinde devlet, bireyi ve bir bütün olarak toplumu kuşatmış; onları sosyal, kültürel, ekonomik, hukuksal ve siyasal yönlerden düzenlemeye, diğer bir deyişle dönüştürmeye çalışmıştır. Ekonomik alanda uygulanan devletçi politikalar siyasal alanda da devlet iradesi doğrultusunda sonuçlar doğurmuştur. Hukukun Batılılaştırılması amacıyla yabancı ülke yasaları Türkçeye tercüme edilerek ithal edilmiştir. Sosyal ve kültürel alan ise modernleşme projesinin en ağırlıklı kısmını oluşturmuştur. Bu süreçte devlet, topluma müdahalenin baş aktörü, yurttaşlar ise kendilerine yüklenen sorumlulukları yerine getiren izciler konumundadır. Millet, toplum ve bireyler varlıklarını devlete borçludurlar. Millet, toplumun ve bireylerin devletten bağımsız olarak bir değerleri yoktur. Tersine, devletin amaçlarını gerçekleştirme sürecinde araç olabilmeleri ölçüsünde millet, toplum ve bireyler değer kazanmaktadır. Bu gerçekliğin altında yatan neden, devletin toplum yaşamında belirleyici rol oynayan en temel kurum olması; buna bağlı olarak toplumun da devletlilik düzeyinin yüksekliğidir. Sonuç, toplumsal olarak holistik, siyasal açıdan merkezîyetçi ve otoriter bir yapılanmadır.

Devlet cumhuriyet özdeşliği ve yüksek devletlilik düzeyi demokrasinin ikincil bir konuma indirgenmesine neden olmuştur. Demokrasi, devletle özdeş algılanan cumhuriyetin getirdiği bir sonuçtur. Cumhuriyet yaşarsa demokrasi yaşayabilir. Bu nedenle toplumsal gelişmenin kontrolden çıktığının düşünüldüğü dönemlerde demokratik düzen rahatlıkla kesintiye uğratılmıştır. Modern bilim, doğal olgu ve süreçleri parçalama ve tekrar birleştirebilme, dolayısıyla yeniden üretilebilir biçimde algılarken; Comte'cu pozitivizm de sosyal fenomenlerin öngörülebilir, denetlenebilir ve yeniden üretilebilir biçimde kabul etmekteydi (Toker/Tekin, 2002: 85). Bu düşüncüyü hareket noktası olarak alan devletçi elitler, demokrasinin, toplum bir kez denetim altına alındıktan sonra yeniden rahatlıkla kurulabileceğini düşünmüşlerdir. Ama, gerçekte “çocukluğu olmayanın gençliği de olmamaktadır”.

Demokrasi pozitivist olarak algılandığı gibi, ülkemizde siyasal olan da olması gerekenden farklı biçimde algılanmaktadır. Bir veya daha fazla partinin etkin olduğu, ne yapılması konusunda bir anlaşmanın bulunmadığı durumlarda kolektif eyleme gereksinim gösteren her konu siyasaldır. Bu anlamda demokrasi de devletin örgütlenme yollarından biri olmak yerine, genel olarak siyasalara verilen bir cevap biçiminde tasavvur edilmelidir (Warren, 2002: 687). Benhabib'e göre demokratik siyasette devlet, siyasetin alanı değil, sadece siyasetin yapısını belirleyen bir çerçevedir (Keskin, 1998: 138). Demokratik düzende siyaset ise “toplum için ve toplum adına, toplumsal taleplere karşı epistemik ve ahlaki bir ayrıcalığı olan toplumsal yarar temelinde toplumsal ilişkilerin tanımlanması ve yeniden üretilmesi etkinliğidir” (Keyman, 2000: 181). Türkiye’de siyaset pozitivist bir anlayışla sosyal olguları yeniden üretme ve denetleme işleviyle görevli teknik bir işlev olarak görülürken; siyasal nitelikli birçok konu siyasetin dışında tutulmakta ve ironik biçimde siyasal nitelikli ve siyasal düzlemde çözülmesi gereken bu konuların siyasallaşmasına izin verilmemektedir. Bunun altında yatan neden, Türk modernleşme projesinin toplumsal talepler karşısında toplumsal yarara ayrıcalık tanınması, temel siyasal topluluk olarak devleti kabul etmesi ve siyaseti sadece devlete endekslemesidir (Keyman, 2000: 182).

Türk siyasal kültüründe devlet, bütün ahlaki ve siyasi değerlerin kaynağı kabul edilir. Devlet kutsal ve yüce bir varlıktır; ontolojik olarak toplumdaki öncedir. Toplum, devletin bir türevidir. Bu bakımdan toplum devlete içsel, ama devlet, topluma dışsal, aşkın bir varlıktır ve toplum üzerinde her türlü tasarruf yetkisine sahiptir. Devletle toplumun bu şekilde algılanışı, devleti her şeyin en iyisini bilen ve buna göre topluma düzen veren bir konuma oturtur. Böyle bir devlet düşüncesi, felsefi

mükemmelleşmenin ancak aklın yönetimi ile kurulan bir siyasal düzenle başarılabilmesine dayanan Platocu düşünceyle birleşince siyaset de toplumsal niteliğini kaybederek teknik bir işlev durumuna gelir. Bunlara pozitivist aydınlanmacılık ve jakoben tutumlar da eklenince siyasal alan iyiden iyiye daralmaktadır. Artık, tek doğru inancı öne çıkmakta, bu tek doğrunun devlet ve onun organik aydınları tarafından bilinebileceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla, halkın talepleri önemsizleşmekte, öne çıkan, devletçe her alanda bilinen en doğruların devlet ve organik aydınları tarafından halka benimsetilmesi olmaktadır (Karadağ, Göktolga, 2009: 255). Bu durum, siyasal düzlemde çözülmesi gereken sorunların ancak devlet izin verdiği ölçüde siyasal alana taşınabilmesine, bu sorunların sadece devletçe çözüme kavuşturulmasına, siyasal partilerin bu sorunların çözümünde temel aktör olarak kabul edilmemesine ve bu türden sorunların her baş gösterişinde siyasal gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Zaman zaman kesintiye uğrasa da, Türkiye’de demokrasinin yüz yıla yaklaşan bir geçmişi vardır. Bu süreçte bir demokratik sistem için gerekli asgari kurumsal düzenlemeler büyük ölçüde tamamlanmıştır. Buna rağmen, bazen kurumsal sistemin işleyişinde beklenmedik sorunlarla karşılaşmaktadır. Kurumsal sistem, ya kendinden beklenen işlevi yerine getirememekte ya da bilinçli olarak tıkanmak suretiyle kendisinden beklenen işlev engellenmektedir. Kurumsal sistemin işleyiş sürecinde oluşan bu türden sorunlar kurumsal yapının sistem açısından gerekli, ama yeterli olmadığını göstermektedir. Ülkemizde sistemin kurumsal işleyişini değişik düzeylerde olumsuz etkileyen önemli kültürel sorunlar bulunmaktadır. Hoşgörü yetersizliği, bireyler ve elitler arası güvensizlik ile temsili kurumlara yetersiz güven, özgürlüğün beklenen değeri ve sahiplenilmeyi görmemesi bu kültürel sorunlar arasındadır. Kültürel sorunlar, siyasal ve toplumsal düzeyde farklı kesimler arasındaki uzlaşma, birliktelik ve güvene dayalı işbirliğini engelleyerek, sistemin çalışmasını değişen zamanlarda farklı düzeylerde ya savaştırmakta ya da tümünden engellemektedir. Bu durum, demokratik sistemin yerleşikleşmesinde tek başına kurumsal yapının yetersizliğine işaret etmektedir. Kuşkusuz, siyasal kültür her şey demek değildir. Ancak, siyasal kültürün etkisini daha çok somut bağlamlarda gösterdiği de bir gerçektir.

Demokratik sistemin işleyişinde karşılaşılan sorunların çözümünde mevcut kurumsal güvencelerin işlevsiz kalmasında siyasal kültür dışında demokrasinin pozitivist algılanışı ile siyasal olanın algılanışındaki farklılık rol oynamaktadır. Devletçi seçkinlerin devletin ve milletin koruyucusu

olarak ortaya çıkması ve topluma karşı güvensizlik, tek doğru anlayışı ile birleşince hem siyasal olan apolitikleştirilmekte hem de siyasal olanla ilgili sorunların gündeme gelmesi ve siyasal yoldan çözüme kavuşturulması önlenmektedir. Sorunlar ya yokmuş gibi davranılmakta ya da siyasalın teknik kavranılışının sonucu devletin tek tarafı olarak belirlediği çözüm sorunun taraflarına dayatılmaktadır. Buna bir de demokrasinin istenildiğinde kaldırılabilen istenildiğinde yeniden kurulabilen toplumsal-dışı bir biçimde algılanması ülkemizde sorunu bir bütün olarak kaotikleştirmektedir. Sonuç olarak bu panorama yanlışlıkla kurumsal yapıda sorun varmış gibi algılanabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aldıkaçtı, O. (1982). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*. İstanbul: İHF Yayınları.
- Arslan, Z. (2003). "Liberal Demokrasilerin Zor Zaman Krizi ve İfade Özgürlüğü". *Liberal Düşünce*, 32: 25-40.
- Barber, B. (1995). *Güçlü Demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Barry, B. (1978). *Sociologists, Economists, and Democracy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cheema, S. G. (2005). *Building Democratic Institutions: Governance Reform in Developing Countries*, Bloomfield. CT, USA: Kumarian Press.
- Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi Üstüne*. Ankara: Phoenix.
- Diamond, L. (1993). *Political Culture and Democracy in Developing Countries*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Erdoğan, M. (2001). *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*. Ankara: Liberte.
- Femia, J. (1994). "Political Culture". (Eds. Outhwaite, W. ve Bottomore, T.), *The Blackwell Dictionary of the Twentieth-Century Social Thought*, Oxford: Blackwell: 475-77.
- Garcia-Rivero, C. Kotze, H. ve Toit, P. D. (2002). "Political Culture and Democracy: The South African Case". *Politicon*, 29/2: 163-181.
- Gibson, J. L. Duch, R. M.ve Tedin, K. L. (1992). "Democratic Values and the Transformation of the Soviet Union". *The Journal of Politics*, 54/2: 329-71.
- Gözübüyük, A. Ş. (1986). *Anayasa Hukuku*. Ankara: S Yayınları.
- Hay, W. A. (2005). "What is Democracy? Liberal Institutions and Stability in Changing Societies". www.fpri.org/orbis/5001/hay.institutionsstabilitychangingsocieties.pdf/25.06.2007.
- Huntington, S. P. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven, CT: Yale University.
- Huntington, S. P. (1995a). "Demokrasinin Üçüncü Dalgası". (Eds. Diamond, L. ve Platner, M. F.), *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. Ankara: Yetkin: 31-52.
- Huntington, S. P. (1995b). *Medeniyetler Çatışması*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Inglehart, R. (1988). The Renaissance of Political Culture. *The American Political Science Review*, 82/4: 1203-30.
- Kalaycıoğlu, E. (1995). "Türkiye'de Siyasal Kültür ve Demokrasi". (Ed. Özbudun, E. Kalaycıoğlu, E. & Köker, L.). *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür*. Ankara: TDV: 43-69.
- Kara-İncioğlu, N. (2000). "Türkiye'de Çok Partili Sisteme Geçiş ve Demokrasi Sorunları". (Ed. Kalaycıoğlu, E. & Sarıbay, A. Y.). *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, İstanbul: Alfa. 205-15.

Kurumsal Güvencelerin İşlevsizlik Kavşağındaki Demokrasi: Türkiye

Karadağ, A. & Göktolga, O. (2009). Political Regime Debates in Turkey: Is it Regime Question or Not? *Electronic Journal of Social Sciences*. 8 (28), 237-61.

Keskin, F. (1998). Şeyla Benhabib ile Söyleşi. *Cogito*, 15: 132-40.

Keyman, F. E. (2000). *Türkiye ve Radikal Demokrasi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Khare, R. S. (1985). *Culture and Democracy*. Boston, New York, London: University Press of America.

Koçak, C. (1997) "Siyasal Tarih 1923-1950". (Ed. Akşin, S.). *Türkiye Tarihi 4/Çağdaş Türkiye*, İstanbul: Cem: 85-173.

Lehman, E. W. (1972). "On the Concept of Political Culture: A Theoretical Reassessment". *Social Forces*, 50/3: 361-70.

Levit, B. (2005). "Political Culture and the Science of Politics". *Latin American Research Review*, 40/3: 365-76.

Lipset, S. M. (1986). *Siyasal İnsan*. Ankara: Teori.

Lipset, S. M. (1990). "The Centrality of Political Culture". *Journal of Democracy*, 1/4: 80-3.

Merelman, R. M. (1991). *Partial Visions: Culture and Politics in Britain, Canada and the United States*, Madison: University of Wisconsin Press.

Montesquieu (1998). *Kanunların Ruhu Üzerine I*. İstanbul: TDY.

Oktaç, C. (2003). *Siyaset Bilimi İncelemeleri* İstanbul: Alfa Yayınları.

Özbudun, E. (1989). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Özbudun, E. (1990). "Türkiye'de Siyasal ve Kültürel Demokrasi". (Ed. Erkan, H.). *Türkiye'de Demokrasi ve Demokrasi Kültürünün Gelişmesi*, İzmir: TDV: 60-69.

Özlem, D. (2002). "Türkiye'de Pozitivizm ve Siyaset". (Ed. Kocabaşoğlu, U.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları: 452-64.

Przeworski, A. et. al. (1995). *Sustainable Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Putnam, R. D. Leonardi, R. Nanetti, R. Y. ve Pavoncello, F. (1983). Explaining Institutional Success: The Case of Italian Regional Government. *The American Political Science Review*, 77/1: 55-74.

Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Pye, L. W. ve Verba, S. (1965). *Political Culture and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.

Rice, T. W. ve Feldman, J. L. (1997). "Civic Culture and Democracy From Europe to America". *The Journal of Politics*, 59/4: 1143-72.

- Rustow, D. A. (1970). "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model". *Comparative Politics*, 2: 337-363.
- Sarıbay, A. Y. (2000a). *Global Bir Bakışla Politik Sosyoloji*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2000b). *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi ve Sivil İtiraz*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Schmitter, P. C. ve Karl, T. L. (1993). "Demokrasi Nedir...Ne Değildir?". (Ed. Yayla, A.), *Sosyal&Siyasal Teori*. Ankara: Siyasal Kitabevi: 3-15.
- Soysal, M. (1987). *Anayasanın Anlamı* İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Soysal, M. (2006). "Oydaşmanın Konusu". *Cumhuriyet* (22 Aralık 2006).
- Street, J. (1994). Political Culture- From Civic Culture to Mass Culture. *British Journal of Political Science*, 24/1: 95-113.
- Taniyıcı, Ş. (2005). "Türkiye'de Siyasal Kültür ve Demokrasi". (Ed. Bakan, S. Küçük, A. & Karadağ, A.). *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat Cilt 1*. İstanbul: Alfa-Aktüel: 591-600.
- Teorell, J. (2002). "Political Culture and Democracy in Post-Communist Russia: A Tale of Three Regions". www.cerc.unimelb.edu.au/publications/pdf/20.06.2007.
- Therborn, G. (1995). "Reviewed Works: Political Culture and Democracy in Developing Countries, by Larry Diamond". *Contemporary Sociology*, 24/3: 350-51.
- Toker, N. Ve Tekin, S. (2002). "Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri". (Ed. Kocabaşoğlu, U.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce/Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim: 82-106.
- Turan, İ. (1986). "Stages of Political Development in the Turkish Republic". (Ed. Özbudun, E.), *Perspectives on Democracy in Turkey*, Ankara: Turkish Political Science Association: 59-112.
- Warren, M. E. (2002). "What can Democratic Participation Mean Today?". *Political Theory*, 30/5: 677-701.
- Williams, R. (1989). *Resources of Hope: Culture, Democracy, Socialism*, London: Verso.
- Yılmaz, A. (2000). *Modern Demokrasi*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.